

Дијана Црњак

Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

Биљана Савић

Институт за српски језик САНУ

О ВОКАЛИЗМУ РОМАНА *ШАПАТИ МАЛЕ ВЛАШКЕ* СЛАВИЦЕ ГАРОЊЕ¹

Izvorni znanstveni rad

DOI: <https://doi.org/10.17234/9789533792668.24>

Анализом важнијих вокалских особина говора ликова у роману *Шапати Мале Влашке* Славице Гароње желимо скренути пажњу на недовољно истражено говорно подручје Западне Славоније, одредити његово мјесто у источној скупини сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (којем припада по актуелној класификацији) и навести оне појединости које га издвајају из ове цјелине. Осврт на језичку слику свијета коју је могуће реконструисати на основу анализираниог дјела потврђује важност увида у погледе на свијет дијалекатских заједница за стицање јасније представе о националној слици свијета.

Кључне ријечи: херцеговачко-крајишки дијалекат, говор Мале Влашке, вокализам, *Шапати Мале Влашке*, Славица Гароња

1. Уводне напомене

Славица Гароња од најранијег је дјетињства ослушкивала, а касније и биљежила, казивања људи из завичаја своје мајке, прије свих своје баке Марије, а у једном тренутку одлучила је да ту ријеку радосних и болних успомена уобличи у „славонску трилогију” (*Повратак у Аркади-*

¹ Овај рад финансирао је Министарство просвјете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-136/2025-03/200174, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

ју [2014], *Парусија, гласови испод папрати* [2018] и *Шапати Мале Влашке* [2022]) о Малој Влашкој, области која се простире по обронцима Папука и Псуња, а омеђена је општинама Пожега, Пакрац, Дарувар, Грубишно Поље, Подравска Слатина и Ораховица. У Пожешкој котлини, тзв. Златној долини, мноштво је српских села, сада опустјелих, све до планине Крндије и села око Нашица.

Ове просторе Срби су у више махова насељавали од 16. до 19. в.,² углавном због турских освајања и аустро-турских ратова током 17. и 18. в.³ Због њихових војничких заслуга, цар Фердинанд у октобру 1630. доноси познати *Statuta Vallachorum*, којим се грађански и војнички живот Срба и у Славонији уређује с интерном самоуправом под непосредним царским жезлом. Осим што су у овом дијелу Славоније Срби били добро војнички и грађански организовани, имали су и привилегије којима им је гарантована потпуна слобода православне вјероисповијести и народно-црквена самоуправа.⁴

Како ауторка пише,

[...] насеобине досељених православних Срба, влаха-раје, биле су испочетка у дубоким шумама Папука, на крчевинама и селиштима. Живели

² Ово подручје је метанастасичка област. Досељеници су били углавном из Босне, Херцеговине и Црне Горе, да би се у 19. в. доселило и нешто Срба из Лике, те са Баније и Кордуна, а сви они донијели су у Славонију ијекавски изговор, одвајајући посавске славонске говоре од подравских (Секереш 1976: 177). Значајне податке о томе доноси и Р. Грујић, који такође пише да основу српском становништву у овим крајевима сачињавају Херцеговци и Босанци, а знатно је попуњују Србијанци, Црногорци и Македонци, поткрепљујући своју констатацију следећим подацима: „О насељавању Срба из Србије директно у Славонију имамо само једну вест, која нам каже: да је ускоро после освојења Ужица, почетком октобра 1688. год., изведено 6000 душа из *ужичке околине* и са *обала Мораве*, те насељено по опустошеним крајевима Славоније” (1930: 20). О досељавању штокаваца – Срба у ове крајеве в. и А. Ивић (1926) и П. Ивић (1991).

³ Филип Шкиљан биљежи да се старосједјелачко римокатоличко становништво с ових простора исељава „због континуираних османских провала на подручје Славоније”, а да један дио прелази на ислам (Шкиљан 2024: 110).

⁴ <https://www.veritas.org.rs/SrpskaZapadnaSlavonija/srpska-zapadna-slavonija-vise-ne-postoji/>. [26. 3. 2025]

су високо горе, као птице, бирали кланце и падине Папука са заветрином. (223)

Када је убрзо потом основана Пожешка митрополија,

[...] и у дубокој ували, у срцу Папука, ударени темељи манастиру Ораховица,⁵ који су прво населили пећки калуђери, дуж читаве Доње Славо није започиње градња црквица брвнара од тесане грађе, са шиндалом уместо крова, све у дрвету и без иједног ексера, само са издубљеном каменом крстионицом на улазу, и часном трпезом на олтару. (223)

Славица Гароња даље записује да је њихов живот на овим просторима „[...] у континуитету трајао овде преко четири века, где се ни слутило није да може тако зачас, за само годину дана у режији господара Зла да буде збрисан, и да свега поново, по ко зна који пут, нестане” (245). Још каже:

Некада су биле колоне, које су (такође у неверици), стизале директно у логор, пред јаму или бунар, сада је то било, опет у вечитој наивности и неверици, заувек напуштање свог дома, свог краја. Заувек ишчупаног корена из Мале Влашке, над којом ће од сада само остати древни шапаци њихових речи. (262)⁶

⁵ Манастир Ораховица смјештен је на сјеверним обронцима планинског ланца Папука и Крндије. Најстарији сачувани манастирски записи датирају из 1583. године, али претпоставља се да је он настао већ током 15. вијека.

⁶ О одсуству живота у селима поменутим у овом роману ауторка говори и у „Парусији, гласовима испод папрати”: „Ни трага од малих, скромних путоказа за села по оближњим брдима, а која су вековима ту била, насељена цик-цак с обе стране кланца, увек заклоњена сигурношћу бујног зеленила, скривена високо горе у брдима, и која су ти, не знаш зашто, одувек личила на неку песму, која те и сада прати: Амазовци, Шеовци, Мијајлије, Сажије, Стријежевица, Богдашић, Мркопље, Крушево, Шушњари, Дочић, Врховци, Каменски Вучијак, Звечево [...] Улазите у прави кланац, кроз који пробија Брзаја, који ти је увек лично на гутљај слободе, када би ти све потонуло тамо, у граду у коме си рођена, и коме си се, овде опорављена, опет морала враћати натраг. Али, коме сада доћи? Овде сад влада потпуна дивљина природе: маховина и папрат покрила је сва људска станишта, све људске трагове и рад људских руку, као да их никад није ни било. Да, сада је дефинитивно нестало свега. Сем Приче.” (20).

А у шапатима тих ријечи болно⁷ али драгоцјено свједочанство о језичком и етничком идентитету западнославонских Срба, заувјек изгубљеног свијета Мале Влашке. Редови из анализираног романа наведени у приложеној фусноти можда су и најбољи одговор на питање шта је у Хрватској уопште остало од српског идентитета.⁸

Идиом активиран у овом динамичном и живописном романескно-биографском казивању, у којем се мијешају два функционална стила – разговорни и књижевноумјетнички – интегрални је дио херцеговачко-крајишког дијалекта и припада његовом сјеверозападном огранку, прецизније – његовој источној скупини.⁹ Након што су се у 19. вијеку илирци определијелили за (и)јекавску штокавштину, једини ослонац таквог књижевног језика у живој ријечи на тлу Хрватске били су српски говори херцеговачко-крајишког дијалекта, те су они и најближи данашњем књижевном језику у овој држави.

⁷ Анђелко Анушић у предговору књиге наводи како су коријени бола у српској књижевности „дубоки, предубоки и разгранати” (8), а слично је мислио и Станко Кораћ, који у раду „Захарија Стефановић Орфелин и његова пјесма *Плач Србији*” пише „како српски плач траје од Косова до његових дана, а тако ће бити и до данас, као да је тај плач српска судбина”.

<https://www.drustvozasrpskijezik.com/stanko-korac/> [27. 3. 2025]

⁸ „[...] од тих, преко педесет, потомака Марка и Стоје из средине 19. века, преко потомака Бакиног оца Илије и мајке Анђелије, почетком 20. века (Милана, Соке, Душана, Марије, Јеле, Николе), најзад и Бакиног потомства, нарочито деведесетих 20. века, и првих деценија 21. – више од половине њих данас су 'постали' Хрвати, док је остатак остао што су и били – Срби. И то остали су Срби само они који су морали избећи из Хрватске 1991, и данас живе углавном у Србији. То иде дотле да рођене сестре и браћа живе у различитим државама, а да су и они сами, а и њихово потомство, припадници 'различитих нација'. То је прича само 'на једном узорку' о настанку једне политичке нације, о притиску који је, након сто педесет година, доследно спроведен у дело, па се тај процес управо пред нашим очима заокружује и завршава.” (248–249)

⁹ Радећи на одређивању изоглоса у оквиру сјеверозападнoг огранка херцеговачко-крајишког дијалекта, Ивић (1996) и Драгичевић (2001) овај огранак даље класификују на западну скупину (српски говори сјеверне Далмације, Лике, Кордуна и западних дијелова Баније и Босанске Крајине) и источну скупину (остали говори на простору западније од Врбаса, гдје убрајају и говоре сјеверније од Саве). В. више у Драгичевић (2001: 86–87).

Колико нам је познато, досадашња истраживања говора западнославонских Срба свде се на неколико језичких прилога (Кашић 1963; Секереш 1972, 1976; Станековић 1977–1978; Ивић 2018). Значај овдје донесене језичке грађе, која представља изузетно богат извор за проучавање свих језичких особина истраживаног говора, понајвише се односи на то што је овај роман „њено последње уточиште” (11). Ми смо одлучили да пажњу усмјеримо на проучавање важнијих вокалских особина у анализираном дјелу и да их упоредимо са публикованим научним сазнањима о овом и њему блиским српским говорима,¹⁰ желећи да скренемо пажњу на недовољно истражено говорно подручје, да употребимо досадашња истраживања о говору Срба западне Славоније, одредимо мјесто говора Мале Влашке у источној скупини сјеверозападнoг огранка херцеговачко-крајишког дијалекта и наведемо евентуалне посебности које га издвајају из ове цјелине.

Проучавајући важније вокалске особине у роману Славице Гароње *Шапати Мале Влашке*, дотаћи ћемо се и погледа на свијет маловлашке дијалекатске заједнице, како бисмо и на примјеру овог дјела показали да је дијалекатска језичка слика свијета

[...] једна од најзначајнијих за било који етнос и субетничку групу: она чува јединствена обиљежја њихових погледа на свијет, која одређују суштинске карактеристике културе етничке и субетничке групе и њихову језичку реализацију на конкретној територији функционисања језика.

(Демидова 2015: 48)

Стожерни лик романа је Марија Ђурчија, у роману једноставно Бака (са великим Б). Њена перцепција стварности можда се понајбоље огледа у честој употреби фразеологизама (нарочито устаљених еквативних конструкција), народних пословица и изрека, шаљивих цртица, старинских загонетки, али и стихова народних пјесама. Народне умотворине помажу јој да преброди невоље што су је пратиле кроз живот, при чему не

¹⁰ Од обимнијих србистичких радова о овом говору територијално је најближа монографија *Говор Баније и Кордуна*, чијег је аутора Драгољуба Петровића у теренским истраживањима често пратио др Станко Кораћ, коме и посвећујемо ове редове.

само што говоре о Бакином индивидуалном идентитету него и дочаравају менталитет Срба западне Славоније кроз призму њиховог духовног стваралаштва, преко њима блиских фолклорних и националних мотива, што омогућава реконструкцију њихове колективне језичке слике свијета, њиховог архетипског мишљења. Истовремено, овим конструкцијама снажно се наглашава естетска и емоционално-експресивна димензија *Шапата Мале Влашке*.

2. Вокалске супституције и редукције у *Шапатима Мале Влашке*

Роман *Шапата Мале Влашке* читавом грађом упућује на вокалски инвентар који је карактеристичан за све говоре херцеговачко-крајишког дијалекта, што значи да га, као у стандардном језику, одликује пето-члани вокалски систем (а, е, и, о, у) употпуњен силабичким р.

2.1. Као што се показало и у студијама о другим западнијим српским говорима, губљење вокала а није често ни у нашој грађи. У иницијалној позицији ову појаву забиљежили смо у онеобиченом облику стране ријечи *аероплан*, и то у исказу који бисмо могли сврстати у клетве:¹¹ *Ероплане*, *спан'* на Пелу. Варијанта исте лексеме потврђена је и са паразитским ј: *Падни јероплане* с неба па убиј Пелу.

У финалним позицијама много је примјера редукција овог вокала, које су најчешће у сантхијским везама: па смо од *њег'* куповали;¹² најлакше се троши што *ништ'* не кошта; Кад новом ракијом залијеш старо, *онд'* значи да увијек имаш; *Куд* сви, *туд* и ти; Пробам став'т тијесто на лопату, а он бјежи – *отуд-овуд*; *Дост'* сам грке чорбе покусала; *свашт* ми се утури у ову главу, боже драги; ни до *чег'* не мореш доћ' итд.

Ријечца *нека* углавном је без финалног а, за које Дешић истиче да га можемо третирати и као покретни вокал (1976: 57). У нашој грађи таквим примјерима најчешће се изражава императивност чији крајњи адресат није саговорник: *Ак'* је љут, *нек* се изује; *Нек* пробају пир'т у студено; Кад се ори, *нек* и гори итд.

¹¹ У усменом стваралаштву веома је широк спектар клетви, али оне у роману готово сасвим изостају.

¹² Облик *њег* биљежи и Савић (2022: 34).

С друге стране, у поезији, због потребног броја слогова у стиху, употребљава се дужи облик *нека*: Краљу Петре, живио ти Ђорђе, / Пушћај војску *нека* кући дође; Који не зна шта су муке тешке, / *Нека* пређе Албанију пјешке итд. Исто је и када је рјечца *нека* употријебљена са предикатском императивном функцијом, а након ње долази енклитички облик личне замјенице: *Нека* је, нек цијелу ноћ мириши; *Нека* је сад итд. Облик *нека* забиљежили смо и у примјеру изражавања императивности која није карактеристична за императивне исказе чији је крајњи адресат саговорник: Е, *нека* знадеш,¹³ нећу се женити, док се ти не удаш.

Прилог *ваљда* готово редовно је сведен на *ваљд*, при чему добија различите семантичке нијансе. Поред основног значења, 'вјероватно, можда': *ваљд* ти је то одсуђено; *Ваљд* ће се подан'т – које биљежимо и у Бакиној молитви: Света Богород'ца и света Млада Недјељо јуче-рашња! Бог ће дат' да гране. *Ваљд* смо жељни лијепог времена и Сунца! *Ваљд* се киша излила и испадала – ова лексема синонимична је узвичној рјечци *та*, при одбијању, неприхватању нечега, неслагању с нечим: *Ваљд* нијесам кромпир, да се смрзнем, али и везничком споју *као да*, када се њоме одриче и оповргава оно што се након тога казује: Рукујемо се, *ваљд* је тад било љубљења и лизања, ко данас итд.

Финално *а* губи се и у прилогу *марда/морда*: *Мард*' је то и вријеђело; *Морд* ће још доћи.

Без финалног *а* досљедно се јавља и афективно обојена партикула *ала*, у исказима који сигнализирају негативну процјену објективне стварности, при чему има значење 'што, е баш': *Ал*' се уред'ла – ко Ђурђија дроб; *Ал*' сам оклепеуш'ла; *Ал*' се разранио; *ал*' сам се уклип'ла; *Ал*' сам се скуњавор'ла.

За разлику од других сродних проучаваних говора, у Малој Влашкој ве-ома често губи се вокал *а* на крају ријечи *баба/бака*, *сеја/сека*, *снаја*, *чича*:

¹³ Овакви вољни искази у функцији исказивања заповијести најчешће имају облик реченица с императивом у предикату (*Знај!*), али заповијест може бити исказана и конструкцијом *да* + презент у другом лицу једине (*Да знаш!*).

баб-Пелија, баб-Петра, баб-Маргита, баб-Ђука, баб-Савка, баб-Совија, баб-Стоја, баб-Куса; бак-Петра; сеј-Драга, сеј-Драг'ца, сеј-Драја, сеј-Љуба, сеј-Марија, сеј-Пела, сеј-Смиљана; сек-Петра; снај-Драг'ца; чич-Васо, чич-Душан, чич-Пајо, чич-Петар, чич-Саво, чич-Стеван итд.¹⁴

У овом говору често је затварање вокала *а* у правцу *е*, у резултату асимилација и дисимилација:¹⁵ И за то мореш куп'т метер оног цица, оног најзадњег; Била *офензива* и они у шуми. Неке замјене алтернирају с ликовима из стандардног језика: У *офанзиви* (у рату) сиђем из збјега итд.

Таквих супституција много је у исказима у којима Бака спонтано успоставља временску релацију између „ја” и „други некад”, те синхрону просторну везу између „ја” и „други сада”: Нис' били датуми, рођендани, ко *саде*, него *годови*; Ја знадем *досаде* – кад се прст посијече, па зарасте, онда остане *живац* (ожиљак). А **сад** стално дјеца вичу: – Идеш ми на живце! Ја знадем сам' за тај *живац*; Мили боже, ал' је свијет до *саде* спроводио шалу; Јо, *некаде*, кад би виђела неђе динар – уплашала б' се; Што ј' *некаде* био живот, јебо ти ово **данас**; А *некаде*, у сватов'ма свирац пјев'о; Пјевал' у Вучијаку *некаде* дечки; *Некаде* се говорило „идемо ушпитаљ”, а не доктору, то је само ишо доктору онај који је имао новаца; И **данас** се у народу памте пјесме, које су се *некаде* пјевале у колу; била је *некаде* јечмена, ражена кава; *Некаде*, кад дијете иште крува – то значи да је кућа богата; *Некаде* се спремала најбоља кајгана за зета итд.

Неки примјери представљају мање етнодијалекатске текстове, који нам неријетко доносе термине у вези с реалијама из одређеног сегмента

¹⁴ Ове редукције као узгредне помињу само Дешић (1976: 57) и Петровић (1978: 39). Дешић наводи примјере кум-Ана и кум-Анђа и закључује да се *а* елидира на крају ријечи кад њиме почиње сљедећа ријеч. Код нас је ова редукција досљедна, тј. и када друга ријеч почиње сугласником. Такође, често је непромјенљив и атрибутив *ћед* непосредно испред имена или надимка, па тада долази у истом падежном облику, нпр. код *ћед*-Мишка, за *ћед*-Илију итд.

¹⁵ Исту појаву биљежи и Секереш (1972: 219), а потврђена је и у западној Босни (Дешић 1976: 36), на Змијању (Петровић 1973: 33), у Лици (Драгичевић 1986: 48–49), источној Херцеговини (Пецо 1964: 33–35), српским посавским говорима између Врбаса и Украине (Козомара 2016: 616–617), у Шипову (Цукут 2021: 25) итд.

традицијске културе. У првом од наредних исказа добијамо рецепт за својеврсну кукурузну кашу, при чему је прошлост додатно наглашена временском реченицом и партикулом *још*: *Некаде* се кувале јагле – самељу се курузи у млину накрупно, па се просије и кува за вечеру – кашикама се једе, зачини кајмаком. (То ј' било *још некаде*, у Бунчић'ма, у Вучијаку, *кад сам била цура*). У другом примјеру дат је симпатичан опис љубави „у старо доба”, а посљедњом реченицом успоставља се контекстуално условљена говорна дигресија између *некад* и *сада*: *Досаде* су цуре бјежале од дечака! Летим до потока, даље не смијем, уб'ће ме каменом. *То није грљапање и љубљење, то ј' лијеп споразум*.

Поред стандардног *триста*, биљежимо и замјену аналошке природе (према *сто*, *петсто* и сл.¹⁶): *Триста* бољије, *триста* горије, *триста* кај и ја.

У Бакином говору готово редовно је *со том*, *со тијем*, нпр. Куд ћеш ти Марија *со том* дјецом итд., који представљају аналогију према *с овим*, *с оним* (в. Козомара 2016: 617). С друге стране, говор комшија Хрвата Бака преноси без аналошког *о* (као и без редукције вокала), остављајући нам свједочанство о њиховом непристајању на зло онда када их је то могло скупо коштати: А млинари Иво и Стипе, трговци Ема и Пишта (ми смо куповали код њи' робу у Каменској), изашли из трговине, па ће усташама: – Шта радите *с тим* људима! (кад су нас доћерали у колони, тукли мушкарце везане жицом). – Шта су вам скривили? Увијек смо *с њима* лијепо живјели.

Шта даје *што* у примјерима: Нијесам знала *што* ћу с њом, *што* ћу кад Никола дође кући; умало да цркну мали прасци, ал' *што* ћу.

А је замијењено са *о* и у еквативној конструкцији Очит'о ју сватко ко *колendar* стари,¹⁷ те у стиховима Полетио соко тица сива / Од светиње до *Јерусолима*.

¹⁶ В. и Драгичевић (1986: 54).

¹⁷ Овај облик биљежи и Савић (2022: 36).

Секундарно *a* биљежимо у примјеру: То не б' покрило *дано*. Овдје је вјероватно ријеч о вокализацији некадашњег полугласника у слабом положају, да би се разбила сугласничка скупина тешка за изговор.

2.2. Вокал *e* има прилично стабилну артикулацију у свим позицијама ријечи. Највише потврда одступања од стандардног језика чини потпуна редукција овог вокала у финалној позицији, и то у презенту 3. л. јд. глагола *јесам*: Сиротиње *ј'* било како *ј'* Бог пост'о; лијепо *ј'* лако запрљат, ал' је тешко опрат. Исто је у старинској загонетки: Која *ј'* вода најплића и најшира? (Роса) и у дјевојачкој пјесми: Мјесечина, па ми дике нема, / Да је тавно, дошо би одавно, / Нако *ј'* видно, а јање је стидно.

Губљење овог вокала у медијалним позицијама потврђено је и у футуру првом те у облицима презента гл. *хтјети*: *нећ'те* ни осјетит; можда ни ово *нећ'мо* подерат; Ко да *ћ'мо* прест'; *Даћ'мо* ми теб' пријо; *Побједић'мо*, ко и у оном рату; *Остаћ'мо* једини у селу без њега итд. (в. Кашић 1963: 152).

Исто је у изразу *божемпрости*: Ал' сам ноћас путовала, *божемпрости*, ко Огњена Марија; Биле с' *божемпрости*, такве жене с таквим моћима.

Финално *e* губи се и у сантхијским везама: *Ајд'* за мувом, упашћеш у говно; *Ком'* бог, оном и побож'ца; *Јест'* дико, ја пегљам на њу, те у неким прилошким ријечима: не знам да сам једноч *гор'* ошла; Ето га *овд'*; ја *бом'* нећу итд.

Промјену *e* у *a* биљежимо у примјеру Очи *издраче* дјеца, те код придјева *жаран*, у сликовитој колокацији *Сунце жарано*: *Сунце жарано*, ал' је неупарно, ш њима живљет; А он, да му *сунце жарано* (уп. Петровић 1973: 36; Дешић 1976: 52; Савић 2022: 36).

Е је понекад замијењено са *и*: Одем код Тате и *маћује*.¹⁸

Код неких придјева и прилога с основом на палатал јављају се наставци тврђих основа, па умјесто очекиваног *e* биљежимо *о*: Лако ти се ријеш'т доброг чојка, ал' *лошо*¹⁹ никад; Добро с' се ти оженио, ал' се она *лошо*

¹⁸ *Маћуја* је и на Банији и Кордуну (в. Петровић 1978: 63; Савић 2022: 38).

¹⁹ Облик *лошо* биљежи и Секереш, наводећи да је у питању аналогија према *добро*, *слабо* (1972: 219; 1976: 219).

удала. Исту појаву препознајемо и у придјеву *трешњови*, у склопу једног народног лијека за гнојне инфекције рана што га је ауторка забиљежила: кувала ланено сјеме на млијеку и привијала *трешњови* лист – так’ се ишчистила рана и извуко сав гној из ње.

Према тврдим основама формиран је и облик *сво*: Им’о миша над обрвом, *сво* чупаво; *сво* се здруцало итд.

2.3. Вокал *и* има најнестабилнију артикулацију у вокалском систему због честих редукција у позицијама иза акцентованих слогова (Ивић 1956: 136). Ове редукције, које су основна одлика вокализма већине западнијих српских говора (Кашић 1963: 50–51; Пецо 1964: 45–46; Петровић 1973: 29–62, 1978: 38–41; Дешић 1976: 56–72; Драгичевић 1986: 69–72; Далмација 1997: 35–42; Козомара 2016: 620–621; Цукут 2021: 33–38; Савић 2022: 30–34), типичне су и за говор Доње Славоније (в. Секереш 1972: 218, 1976: 203).

Потпуне редукције иницијалног *и* у овим говорима нису честе, а у анализираној грађи сасвим изостају. С друге стране, уобичајене су редукције медијалног постакценатског *и*, најчешће у контакту овог вокала са сонантима.

Међу именским ријечима подложним овој врсти редукције у грађи су се нашле именице, рјеђе замјенице, придјеви и бројеви:

Није *Мил’ци* у *мрв’ци*; *Ћошкар’це* – то с’ оне жене што оговарају по ћошковима на путу; Не игра сукњица, већ пуна *гујс’ца*; Зажућела ко *лис’ца*; Прошла баба с *колач’ма*; прсти ко *клип’ћу*;

Са 16 година *њез’ни* је ћели удат;

Кад си мали, све ти је *вел’ко*;

он се извали па све *чет’ри* у зрак итд.

Код глаголских облика највећи број потврда редуковања вокала *и* срећемо у радном глаголском придјеву као дијелу (крњег) перфекта: Сад пасја крв *ожив’ла*; Нис’ *вид’ла* кад немаш на гуј’сци очију; Никад се Вељача није *изјалов’ла*; Лећела куја за два зеца, па није *уват’ла* ни једног; *Разрод’ла* се гора и вода итд.

Редуковање вокала *и* срећемо и у варијанти лексеме *објесити*, у занимљивом примјеру на основу којег видимо како се с временом мијењало поимање љепоте односно ружноће: *објес'ла* лабрте (усне) ко кљусе за празним јаслама.

Медијално *и* губи се и у императиву и футуру првом: *Шут'те* ту; *припаз'те* мало на себе; *добав'те* ју; *Остав'те*, *ман'те* ме се; *уб'ће* ме каменом; *поквар'ће* нешто; *Поб'ће* нас; *офур'ћеш* се итд.

Примјере губљења срећемо и у неким прилошким ријечима: Немој си-ромака пустит (из куће), *особ'то* слијепо, шепаво, да оде без милоште; *Кол'ко* се мож' пруж'т, *'нолко*²⁰ се покриј; након *некол'ко* је умро; што *тол'ко* притрпаваш дрва; Шијем, *понамјер'це* – как' наиђем; *сунож'це* лежат, ко Цигани. Исто је и у овој подругачици: Ћорав гледа *кол'ко* има сати, / глуви стоји и слуша на врати.

У финалној позицији честе су редукције вокала *и*, поготово у инфинитивним формама, при чему се у неким примјерима *и* губи и у претпоследњем слогу: лако је на врага *наговор'т*, а тешко на анђела; Најбоље је *бит'* с плотом сузник (...): једно *имат* чисто, за *обућ*, а друго се већ суши на плоту; Дебелој гуски врат *мазат*; Није се добро *бојат*, ал' се у злу добро и *бојат*; Новаца мора *бит'* и за лијепо и за ружно; Не мо'ш ничије среће *уруш'т*; Лако ј' готовом дјетету *бит* ћаћа; не вриједи само *лећ'* уз лијепа леђа итд.

Губљење крајњег *и* у инфинитиву биљежимо и у директивним исказима с високим степеном заинтересованости адресата, типа *савјет*, *сугестија*, *поука*: Смиљана, немој се *журјет* у село по зајам. Док дођеш тамо и док смислиш *заискат*, па док се тај смисли оће л' ти *дат*, ти својој дјечи мореш *скуват* жгањаца ил' *испећ'* провицу, па *дат* нек једу, а ти си код своје куће.

Финално *и* редукује се и у аористу глагола *бити*: Да има јаја ко што нема брашна, па *б'* и наша маја питу пекла; не *б'* ја дала вашу младост за моју старост; Да је ткати, ко по брду зјати, свака бала кошуљу *б'* имала; Да чај лијечи, нитко не *б'* био болестан; Ко *б'* наћеро парипче, да пољуби

²⁰ Вокали се неријетко губе у више позиција ријечи, што потврђује и наведени примјер.

говече; Шкрт, не б' му маково зрно ућеро у гујсцу итд. Редуковање овог вокала у финалној позицији забиљежено је и у занимљивим примјерима у којима је дат сликовит опис мушко-женских односа: Да неко оће на њој дрва сјећ, она б' била пањ; Кад би имо плуг, и оро б на њој.

Редукцију биљежимо и у 2. л. презента глагола *јесам/нисам*: Сјела с' кај Турци на крижанице; Да с' ваљала, не би дошла сама; *Нис'* истуко мале гузе, велике нећеш. Исто је и у овој симпатичној пјесмици: Жена мужа за тикву продала / Друга ју је из села карала: / – Што с' га друго, так' за мало дала? / Да с' се друго ти мени јавила, / Прида би ти ја рујагу дала, / Имала би ш чиме воду пити.

Крајње *и* редукује се и у императиву, глаголском прилогу садашњем и окамењеном изразу *Помоз Бог*:

Кад не знаш какав си, *стан'* над воду, па се погледај над њом; Туђу коку поје, своју *веж'* за ножицу; Не жел' зло никому, неће га ни теб' Бог дат; Имаш своју ћер, не *рец'* другој курва; имаш свога сина, не *рец'* другом пустаија итд.;

На *стојећ'* једе;²¹

Помоз Бог, дико итд.

Редукцију финалног *и* биљежимо и у именици *мати*: Ја се удала, прича Бака, ко да ме *мат'* из пелена пустила.

Финално *и* редукује се и у дативу једнине личних замјеница 1. и 2. лица – акцентованом и енклитичком: Не жел' зло никому, неће га ни *теб'* Бог дат; Рец' јој снајо, да *м'* не навуче капу на очи. Забиљежили смо и примјере старе рекције: А ја мислила да *м'* се спрда; Па ја *теб'* волим, те симпатичну причицу: Е смрти, ће с ми? Ал' Смрт се јави: – Шта *т'* требам? А она се брзо снађе, па рече: – Да *м'* помогнеш подић' ова дрва на леђа.

Број *четири* биљежимо и у форми *четир*: У почетку биле сам' *четир* куће (Козомара 216: 695).²²

²¹ Између осталих, исто наводе и Секереш (1976: 182) и Ивић (2018: 407).

²² Станековић биљежи *четер* (1977–1978: 85).

За овакве редукције знају и везници и прилози: *Нит'* сам за восак, *нит* сам за мед; Данас ко да ј' свети Саво, *ил'* Божић – ништ' не радимо, сви у кући квочемо; буде колац *кол'к* и палац.

Рјечца *ли* најчешће даје *л*, као у овој у шаљивој причици: Так' нек'ва удовица плаче за мужем. А њу тјеше: – Немој, па ти с' још млада, удаћеш се! – Је *л'* тко пито за мене!?

Замјену вокала *и* другим вокалима углавном узрокују асимилационо-дисимилациони процеси.

Вокал *и* умјесто е биљежимо у примјерима: Ић'мо *ноћет*; *Свема* вама ја ишчињам, 'вака болесна; Нешт' ми је сазорео итд.²³

Поред стандардног *тањур*, јавља се и данас архаично *тањур*: Какви је тај *тањур*, ко авлија; Некада су се користили *тањури* плеовани (в. и Козомара 2016: 620).

2.4. Иако га карактерише стабилна артикулација, у овом говору вокал *о* неријетко се губи у иницијалним и финалним позицијама ријечи (в. нпр. Кашић 1963: 152; Секереш 1972: 217, 1976: 213; Дешић 1976: 59; Петровић 1978: 56; Козомара 2016: 626; Цукут 2021: 38–39; Савић 2022: 34).

Редукције иницијалног *о* остварују се испред сонаната у облицима неких придјевских замјеница и прилошких форми изведених од исте или друге основе: Кол'ко се мореш покрит' *нол'ко* се пруж'; Како стере, 'нако ће и лежат; Прилијепи се 'вако, ко свраб гујсце; Ће је *волики* скоруп нест'о. Исто је и у симпатичној пјесмици: Ето тако, оде зет и *нако*, / Пиле мало, гуске жао, а прасета нема.

Умјесто стандардних облика *горак*, *петролеј* и *хармоника* јављају се *грк*, *петриол* и *ермуника*: Свој почетак новог живота (у браку) назвала

²³ Дешић пише да ову појаву срећемо „у свим западnobосанским ијекавским говорима, па и у говору Змијања” (1976: 55), а забиљежена је и у источној Херцеговини (Пецо 1964: 40), Лици (Драгичевић 1986: 69), у српским посавским говорима између Врбаса и Укрине (Козомара 2016: 620) итд.

је – *грка* чорба; куп’ла сам шећера, неку шерпу и *петриола*; Ет’ твоја *ермуника*.²⁴

Без финалног о обичне су замјенице *нешто* и *свако*, везници *ако* и *него*, рјечца само у прилошкој служби, прилози *како*, *колико*, *лијепо*, *некако*, *никако*, *право*, *тако*, *тамо*, *управо*, показно-императивне ријечце *ево*, *ето* и сл.: Стално *нешт’* млате ко лонац о лотру; *свак’* чува свога; *Ак’* шутиш, шукато, / *Ак’* диваниш, рогато; Није пећ на шта зја, *нег’* оно шта јој се да; *Сам’* по дужини дана знаш да је љето; *Как’* сва браћа, *так’* и мој ћаћа; *Как’* Јула, тетка? – А мој синко! *Никак*; Да сам могла *колик’* гнијездо тичје’ савит’ код њи; *Как’* су биле *лијеп’* спремите у шаре; Биће *некак*; Ми смо имали *прав’* лијепије пјесама; *там’* још трава не расте; дали јој јабуку (испросили је) *управ’* пред вјенчање; *Ев’*, мазим се мало мами; Па *ет’*, видиш итд.

Вокал о губи се и на крају ријечи *бајо* у примјерима *Бај*-Милан, *бај*-Пајо и сл.

Замјену *о > а* биљежимо у: Ако немаш *нешта*, а чојк дође, нис зашпаро и направјо, то образ гори; причуо ми се, тако *нешта*.

2.5. Вокал у има најстабилнију артикулацију у вокалском систему, а најчешће се губи код глагола треће Белићеве врсте, коју карактерише промјена *-ну-* > *-ни-*, као и у многим другим говорима (в. нпр. Кашић 1963: 152; Петровић 1978: 39; Драгичевић 1986: 171–172; Козомара 2016: 626; Цукут 2021: 26; Савић 2022: 35).²⁵ *скин’ли* марамице с коња; *Скрен’ли* се у Вучијак у биртију; не смије Драга Љубићева ни *трен’т*; Јој, боже, какви је, да га ј’ *метнит* у бостан, птица не б’ слет’ла; Дивани с овијем,

²⁴ Козомара биљежи облик *армуника*, наводећи да је замјена „вокала о вокалом у у положају поред назалних сугласника дијалекатска црта карактеристична за западну скупину херцеговачко-крајишког дијалекта”, те да у осталим говорима представља факултативну појаву (2016: 625). Уп. Петровић (1973: 30); Дешић (1976: 42–47); Драгичевић (1986: 54–61; 2001: 87); Цукут (2021: 22–23).

²⁵ На основу примјера *метнути*, Ивић закључује да су у Окучанима „глаголи треће Белићеве врсте задржали *ну* у инфинитивној основи” (2018: 407), но демантују га овдје наведени примјери.

с онијем, сунце *гатнило*; Сад сам мало *локнила*; Ти с' *клизнила*; *Дигнит* реп на кичму; Било му лијено *чучнит*; Волио б' те Мар'ја *дирнит* више нег ишта итд.

Редукција вокала у у медијалној позицији ријечи потврђена је у неким прилошким ријечима: *вовда*;²⁶ *Ојтра* (јутрос) сам појела онај стручак лука и сл.

Губљење финалног у чешће је у сантхијским везама и при бржем темпу говора: Шта *ћ'* јој дат, мили Бого; Једем ко на мишје зубе, *нећ'* коре; Кога с' змије клале, тај се и гуштери боји; *Мораћ'* и ја прав'т шешир; Нећу, Славко, кад се пријече *измећ'* нас, низашта на свијету (в. Козомара 2016: 627).

Супституцију у > о биљежимо у примјеру Дошла ја из „купки“, из *Даровара*.

Поред *дуље*, биљежимо и *диље*: Лијен пас, *диље* кас.

2.6. Када је ријеч о судбини вокалног *р*, треба поменути да се након губљења фрикатива *х* сачувало испред *о* у лексеми *Вровци*: од *Вр'оваца* свиће; Сам' што се помолила Даница изнад *Вр'оваца* итд.²⁷

2.7. У вези са рефлексима некадашњег вокала *јат* треба истаћи да су његови супституенти у говору Мале Влашке *ије* за *јат* који је по поријеклу био дуг (Устале – кај из *гнијезда*; Голуби се *вријеме* итд.), те је за кратко *јат* (Шкрипе кости, ко врба кад *вјетар* дува; Увијек је боље за *дјецу* да крећу нег' да сједе итд.). Међутим, будући да немамо тонски запис говора, а рефлeksi *јата* у роману нису систематично транскрибовани, за ову прилику позабавићемо се оним што можемо узети с потпуном поузданошћу.²⁸

У роману биљежимо неке лексички ограничене екавизме који нису очекивани у овом говорном типу (в. нпр. Петровић 1973: 51, 55; Дешић 1976: 119; Козомара 2016: 53; Цукут 2021: 42 итд.): направим оним

²⁶ Редукција је праћена паразитским *в*, а биљежи је и Дешић (1976: 71).

²⁷ Сличне примјере наводи и Козомара (2016: 638).

²⁸ Поузданије информације о судбини самогласника *јат* у говору славонских Срба пружа Секереш (1972: 213–215).

двема; два зуба, ко две летве; ти си *следећи*; Досаде су цуре бјежале од дечака;²⁹ док се обе нису поудале; Ја уз пут *тера*м козе итд.

Поред уобичајеног *потла* (Кад се цура обећа, па *потла* неће – знао је момак уватит и косе одрезат; Нек си била бан, макар један дан (...), *потла* как’ оћеш; *Најпотла*, питах), спорадично срећемо и *послије* (Мало *послије* дођу опет) и *после*: касно *после* леда звоњет; *После*, у офанзиви, стрина, рођена стрина, давала ми воде умјесто млијека.³⁰

Неки екавизми усвојени су заједно с наученим стиховима, али недоследно, будући да се напоредо са таквим примјерима неријетко истовремено користе и ијекавски облици ријечи: Не волим те што си *леп*, већ те волим за твој *џеп*; Плете се златан *венац* – Србин, Хрват и Словенац; Баба *ђеду* окренула бедру, / Види *ђеде*, моје беле бедре; Чика Пера јаше коња *бела*, / За њим креће Аустрија *џела* итд.

Од карактеристичних примјера за *и* < *џ* навешћемо: Право свијет радио – и *ћио* и знао; Теци водо да те пијем, / ајде круве да те *ијем*; Чич’ Саво ме *срио*³¹ на авлији; *Ди* су папуче; Са ш *умрит* (поред чешћег *умријет*);³² итд.

Самогласник *и* налазимо умјесто *џ* и испред сугласника *ђ* у примјерима: не могу *сиђет*; Код ћуприје да сам лендовала и *сиђела*, не б’ нарад’ла оволико.³³

²⁹ Облик *дечак* биљежи и Секереш, који сматра да су славонски Срби неке екавизме (нпр. *цеста*, *обећати*, *тело* и др.) донијели из старе постојбине, а да су остале, међу којима је и лексема *дечак*, примили од хрватских старосједјелаца (1972: 215).

³⁰ Секереш, поред *потла*, наводи и потврде за *потле*, *потли* и *потлам* (1972: 219, 237).

³¹ Овај облик биљеже и Кашић (1963: 150) и Станековић (1977–1978: 84).

³² Петровић спорадично биљежи овај облик на Банији и Кордуну (1978: 48), а Секереш наводи да на цијелом подручју Славоније и јужне Барање преовладава облик *умрт* (1972: 228; 1976: 178, 181, 203).

³³ Исто је и у Великом Грђевцу (Кашић 1963: 150).

Досљедно је *сикира*, као у многим другим говорима (в. нпр. Петровић 1978: 54; Козомара 2016: 633; Цукут 2021: 43 итд.): Свака *сикира* себ' маљ одсијече.

Занимљиви су и искази с икавизмима насталим аналогijом, према формама у којима се кратко *ѣ* нашло испред *ј*: *грѣхота* > *грјеота* > *гријота*, уопштава се *гриј*: Знаш како су згријешили за Окато и Рукато, њи' није *гриј* одбити, али Сакато...; Не чини *гриј*, јер Бог све види и мјери; Сад је завладало покараније у свијету, свијет је покаран (прозлио се, пун *грија*), па отуд и ово зло у земљи.

У једном примјеру потврђена је и именица *гриота*: Највећа *гриота* да се људи око земље свађају – из земље никли, у земљу ће отић.³⁴

Међу аналошки насталим икавизмима јесте и лексема *смиј* (< *смијех*): Оплакује јесенски *смиј*; Перицу напане *смиј*'; попадаше од *смија*; то не море од *смија* стат итд.

Одричне облике презента гл. *јесам* чешће биљежимо са *ије*: Ми *нијесмо* паз'ле на датуме, него ми смо паз'ле на годове; ма *нијесам* се опио, нег сам весео итд. Тако је и у пјесми о Јови Станисављевићу Чаруги, славонском Робину Худу: Кад је Јово на одмору био / Покрај себе жандаре видио. / – А што сте ми руке повезали, / *Нијесам* онај којег сте мислили! / Ја *нијесам* из горскога кола / ја се зовем Дрезгићу Никола.³⁵

Присутни су и ијекавски рефлекси типа: *Пријеђе* и то; *Пријеђе* некад нетко итд. (уп. Кашић 1963: 151; Козомара 2016: 632).

У грађи има и секундарних рефлекса *јата*, потврђених и у другим говорима (в. нпр. Кашић 1963: 151; Пецо 1964: 60–61; Петровић 1973: 50; 1978: 61; Дешић 1976: 126–127; Козомара 2016: 633; Цукут 2021: 44; Савић 2022: 37) и насталих аналогijом према сличним ријечима са старим *јатом*: *тратијер*; *планијеро*; ја за њом *манџијерам*; срце другог *масијерали*; Свуда имаш тије *папјерина*, бриго моја; узму стари *колијер* итд.

³⁴ У Шипову је *гријота* (Цукут 2021: 43), а у Великом Грђевцу *грота* (Кашић 1963: 153).

³⁵ Исто биљеже Станековић (1977–1978: 85) и Савић (2022: 37).

Псеудојатизме срећемо и у сљедећим примјерима: Немојте лоњат, жур-
јет; Сам' се ти *сикјерај*, будало, ја бом' нећу; Ја сам дао оној баби у
Митровцу два динара, нек се *сикјера* за мене итд.

Облик *кумпијер* чешћи је од стандардног *кромпир*: Поје једну скал'цу
кумпијера; шчаморће се *кумпијери* итд. (уп. Секереш 1976: 205; Петро-
вић 1978: 60).

Трагове чувања *јата* биљежимо и у Ијд. и Гмн. придјевско-замјеничке
деклинације, гдје је потврђено чување старијих деклинационих облика
и његова готово досљедна рефлексија у *ије*: Триста *бољије*, триста *го-
рије*, триста кај и ја; Немили Недрагом гаће шио, дрвеном иглом и сук-
ненијем концем; С *милијем* једи да му је слађе, с *немилујем* да му је
мање; Боље за старим клапат нег' за *младијем* плакат; Виђеће шта је ока
сувије шљива; Ајд' за *својујем* путем итд.

Лексема *човѣк* досљедно је *чојк*: Шта сте навалили ко зима на гола
чојка; *Чојк* снује, а Бог одређује; Жив *чојк* не море у земљу итд.³⁶

2.8. Сажимање вокалских скупина уобичајено је у свим западнијим
српским говорима, с варирањима од говора до говора (уп. Кашић 1963:
153; Секереш 1976: 199; Козомара 2016: 634–637; Цукут 2021: 44–47; Са-
вић 2022: 35–36).

Неакцентована вокалска секвенца *-ао* у облицима глаголског придјева
радног мушког рода досљедно је уклоњена регресивном асимилаци-
јом, при чему је сажимање извршено по принципу: *-ао* > *-о*:³⁷ Нико није
зарајт'о ко је дао; Није питан с пута *сашо*; *чек'о* боље, па није добио
ништ'. Таквим сажимањима некад се постиже рима, као у стиховима
пјесме о цару Карлу: Царе Карло да те јебо Фрањо, / Ти си мене по По-
жеги *гањ'о*.

³⁶ Овај облик среће се и на Банији и Кордуну, поред ликова *чоек* и *чојак* (Пе-
тровић 1978: 60).

³⁷ Више о поменутој појави в. у Дешић (1976: 73–74) и Драгичевић (1986: 77–
78). На Банији и Кордуну *-ао* најчешће даје *-а* (Петровић 1978: 56).

За ову асимилацију знају и неке именске лексеме: Отима се за *пос’о* ко девети у плугу; *Пос’о* није на небу, већ на земљи; Кад први *пијето* запјева, онда смо устајале.

Сажима се и вокалска група *ао* у поредбеном везнику као, најчешће у сликовитим поређењима: Ради *ко* фурман; бијеле се гаће *ко* шећер; Отимају се *ко* за Андру гуслара; било *ј’* тије пјесама, *ко* да *и’* је вода наплав’ла; Гањају се *ко* мачке у вељачи; Разишли се, *ко* рачја дјеца; Отпаде *ко* блато од ципела; Испекли се *ко* на сунцу; Сад видим *ко* и *цигански* коњ; Вучем се *ко* змија пребијена; Жељна га *ко* гујсца поста; Стално нешт’ млате *ко* лонац о лотру; Рушћеш *ко* крмача курузе итд.

Неријетко биљежимо и форму *кај*, вјероватно добијену у процесу: *као и > ка и > кај*: окретна *кај* витлић; Памет – *кај* гуска кад гаче; Глава *кај* мисирача; спаваш *кај* да ћеш се опрасит; Сједим *кај* на буковијем жилама итд.³⁸

Потврђен је и један примјер са *кано*, у стиховима који говоре о народном хероју Николи Демоњи, команданту 12. славонске дивизије: У борби је био *кано* жера, / Командир је био пролетера.

Поред *ко да*: *ко да* је с Јазавчине долетио, биљежимо и *конда* у дјевојачкој пјесми: Сад ја пјевам *конда* ми се неће, / Знам да моја дика чути неће (в. и Драгичевић 1986: 79).

Вокалска секвенца *-ао-* остаје неизмијењена у ријечи *заова*:³⁹ Застадо’ ону несретну мат’, очу’а и *заову* Бојану; И та *заова* каква м’ је проклета била.

Са Драгичевићевом изоглосом (2001: 87) слаже се судбина медијалне вокалске скупине *-ае-* у бројевима 11–19, гдје се зијев укида замјеном другог вокала сонантом *ј*: једну муву уб’јеш, *дванајст* доћу у спровод; Кад је *четрнајста* мијена – онда је млад Мјесец; то је било кад сам ја имо *петнајст*.⁴⁰

³⁸ Потврде за *кај* дају и Петровић (1978: 58) и Савић (2022: 35).

³⁹ Исто наводи и Станековић (1977–1978: 87). На Змијању и Банији и Кордуну досљедно је *зава* (в. Петровић 1973: 59 и 1978: 58).

⁴⁰ Једнако биљеже Кашић (који наводи да је овдје ријеч о неслоговном *ј*, 1963:

Група -е- редовно се сажима у е након губљења интервокалног ј у партикули *свеједно*, којом се изражава допусност, с тим што у првом примјеру ова партикула значи 'и поред тога, ипак', а у другом 'ионако', са узрочном подлогом: Ја у штофу, инаћа у свили, / *сведно* дика на ме очи шири; Немој никог цвијелит, *сведно* су му кости проклињали (уп. и Савић 2022: 36).

Сажимање ове секвенце по изузетку биљежимо и у примјеру: Ће боље ту дуље.

Финална скупина -ео даје -о у пословици Узо врага због блага.

У финалној позицији потврђено је сажимање и ненаглашене скупине -уо: Ја сам своју капу *зашковрно*, / Свога ћаћу завио у црно; То ј' ко кад би *прн'о* глумом код ува; нит' је икад *брин'о* за ту дјецу; *осван'о* у сриједу; па се *изврн'о* у бразди; Бог убио цестара Андрију, / Што је *метно* шлију на ћуприју; Свој је свога над воду надводио, ал' га није у воду *груно* итд.

2.9. У овом говору честа је употреба покретних вокала а, е и у, које срећемо и у стандардном језику:

– покретно а: *мога* Николу; ево *твога* Ранка; *овога* рата; ја б' *онога*; Још се врана *свога* мяса није најела; али: од *мог* Николе; ево *твог* старог; Није се змија ниђе *свог* мяса најела;

– покретно е: *Своме* дому, својој прњи, својој пећи – најбоље; Није *ни-коме* мед на длану; *Свакоме* се руга, а себе не види; земља би се протисла на *ономе* мјесту; Увијек сам прилегла *старо*ме чељадету; али: Свака пушка о *свом* дршку виси; *Сваком* брату евала, оста глава ће-лава; у *оном* рату; гор у *старом* крају итд.;

153), Секереш (1972: 220; 1976: 199, 214), Станековић (1977–1978: 86), Петровић (1978: 59) и Савић (2022: 36). С друге стране, говоре источније скупине сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта карактеришу сажи-мања типа -ае- > е (Пецо 1964: 42–43; Петровић 1973: 60; Дешић 1976: 81). Ивић биљежи облике *тринест*, *седамнес* у говору Окучана (2018: 404).

– покретно у: Не жел’ зло *никому*, неће га ни теб’ Бог дат; Кад је човек сит, и кад му је добро, онда може и да се радује *свачему*; Овоме свему веле Папук; али: Напео ува да чује о *чем’* је ријеч итд.

3. Закључци

Овдје представљене вокалске особине наводе на закључак да је говор Мале Влашке и географски и по вокалским особинама дио источне скупине сјеверозападнoг огранка херцеговачко-крајишког дијалекта. То потврђују сљедеће појединости: вокалска група -ао даје -о (*чек’о* боље, па није добио ништ’ итд.), чешћи двосложни рефлекс дугог Ђ (Устале – кај из *гнијезда*; Голуби се *вријеме* итд.) замјене о > у уз назалне сугласнике занемарива су појава (Ет’ твоја *ермуника*) итд. Ипак, у једном случају вокалске особине у говору Мале Влашке повезују се са говорима западне скупине: вокалска скупина -ае- у бројевима од 11 до 19 даје -ај- (једну муву уб’јеш, *дванајст* дођу у спровод итд.). (О овим и неким другим изоглосама в. у Драгичевић 2001: 86–87.)

Такође, за разлику од других сродних говора, у Малој Влашкој веома је често губљење вокала а на крају ријечи *баба/бака*, *сеја/сека*, *снаја* и *чича*, те вокала о у ријечи *бајо* када су непосредно испред имена или надимка (нпр. *баб-Ђука*, *бак-Петро*, *сек-Петра*, *чич-Саво*, *бај-Милан*, *бај-Пајо* итд.). Осим тога, у тој позицији често је непромјенљива и лексема *ђед*, па тада долази у истом падежном облику (код *ђед-Мишка*, за *ђед-Илију*, *ђед-Васану*, *ђед-Ниџино ордење*).

Осврт на језичку слику свијета коју је могуће реконструисати на основу анализираног дјела по ко зна који пут потврдио је важност увида у погледе на свијет дијалекатских заједница за стицање јасније представе о националној слици свијета. Славица Гароња овдје је показала приврженост маловлашкој заједници, али и самом говору те заједнице. Језичке јединице које су биле предмет наше анализе, а то су форме које одступају од стандарднојезичких облика на фонетско-фонолошком плану, ауторка је преузела из органског идиома и претворила их у фонотилеме. Њиховом употребом постигла је, прије свега, експресивност и сликовитост казивања, па су оне тако постале једна од најважнијих компонената умјетничке вриједности текста.

Приказано стање вокалских особина анализираних у овом роману додатно је потврдило и употпунило ранија дијалектолошка истраживања блиских говора. Будући да су *Шапати Мале Влашке* изузетно богат извор за проучавање говора српске Славоније, надамо се да ће овај рад бити подстицај за даље лингвистичке анализе поменутог романа, али и славонске трилогије у цјелини.

Извор

Гароња, Славица. 2022. *Шапати Мале Влашке*. Прометеј. Нови Сад.

Литература

Грујић, Радослав. 1930. *Пакрачка епархија, историјско-статистички преглед. Споменица о српском православном Владичанству пакрачком у славу четрдесетгодишњице епископства, шездесетгодишњице свештеничке службе и осамдесетпетогодишњице живота владике Мирона*. Издање свештенства Владичанства пакрачког. Пакрац.

Далмација, Стево. 1997. *Ијекавски говори Поткозарја*. Народна и универзитетска библиотека „Петар Кочић”. Бањалука.

Демидова, Калерия Ивановна. 2015. Языковая картина мира в региональном аспекте. *Педагогическое образование в России* 12.

<http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/2602/1/povr-2015-12-06.pdf> [20. 3. 2025]

Дешић, Милорад. 1976. Западнобосански ијекавски говори. *Српски дијалектолошки зборник XXI*. 1–316.

Драгичевић, Милан. 1986. Говор личких јекаваца. *Српски дијалектолошки зборник XXXII*. 7–241.

Драгичевић, Милан. 2001. Најзападнији српски говори данас. *Зборник за српски језик, књижевност и умјетности I*. 79–89.

Ивић, Алекса. 1926. Миграције Срба у Славонију током 16, 17. и 18. столећа. *Српски етнографски зборник XXXVI*. 1–227.

Ивић, Павле. 1991. Миграције и дијалекти Срба јекаваца. *Из српскохрватске дијалектологије*. Ниш. 257–273.

Ивић, Павле. 1996. О језику. *Република Српска Крајина*. Книн – Београд. 143–158.

Ивић, Павле. 2018. Белешке о говору Окучана. *Расправе, студије, чланци X/1, О дијалектологији (део 3)*. Сремски Карловци – Нови Сад. 402–408.

Кашић, Јован. 1963. О јекавском говору Великог Грђевца, села југоисточно од Бјеловара. *Зборник за филологију и лингвистику* VI. 149–157.

Козомара, Драгомир. 2016. Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Укрине. *Српски дијалектолошки зборник* LXIII. 1–153.

Окука, Милош. 2008. *Српски дијалекти*. СКД Просвјета. Загреб.

Петровић, Драгољуб. 1973. О говору Змијања. *Библиотека Зборника за филологију и лингвистику* XIV/1–2 и XV/1–2. Матица српска. Нови Сад.

Петровић, Драгољуб. 1978. *Говор Баније и Кордуна*. Матица српска – Просвјета. Нови Сад – Загреб.

Пецо, Асим. 1964. Говор источне Херцеговине. *Српски дијалектолошки зборник* XIV. 1–200.

Савић, Биљана. 2022. Вокализам и консонантизам у збирци пјесама „Са друге стране штреке” Ј. Кљаић. *Филолог* 25. 29–48.

Секереш, Стјепан. 1972. Говор славонских Срба. *Зборник за филологију и лингвистику* XV/1. 211–240.

Секереш, Стјепан. 1976. Говор Пожешке котлине. *Зборник за филологију и лингвистику* XIX/1. 173–248.

Станековић, Гордана. 1977–1978. Неке особине гласовног система у говору села Велике Барне у општини Грубишно Поље. *Прилози проучавању језика* 13–14. 81–91.

Цукут, Слађана. 2021. Српски говори Шипова. *Српски дијалектолошки зборник* LXVIII. 1–158.

Škiljan, Filip. 2024. Srbi na području Požeške kotline. *Historijska misao* 8. 109–158.

O VOKALIZMU ROMANA ŠAPATI MALE VLAŠKE SLAVICE GARONJE

Sažetak

Analizom važnijih vokalskih osobina govora likova u romanu *Šapati Male Vlačke* Slavice Garonje želimo skrenuti pažnju na nedovoljno istraženo govorno područje Zapadne Slavonije, odrediti njegovo mjesto u istočnoj skupini sjeverozapadnog ogranka hercegovačko-krajiškog dijalekta (kojem pripada po aktuelnoj klasifikaciji) i navesti one pojedinosti koje ga izdvajaju iz ove cjeline. Osvrt na jezičku sliku svijeta koju je moguće rekonstruisati na osnovu analiziranog djela potvrđuje važnost uvida u pogledu na svijet dijalekatskih zajednica za sticanje jasnije predstave o nacionalnoj slici svijeta.

Ključne riječi: hercegovačko-krajiški dijalekat, govor Male Vlačke, vokalizam, *Šapati Male Vlačke*, Slavica Garonja

VOWELISM IN THE NOVEL ŠAPATI MALE VLAŠKE BY SLAVICA GARONJA

Summary

This paper analyses the vocal system in the Novel *Šapati Male Vlačke* by Slavica Garonja. The language in this literary work is a reflection of the West Slavonic idiom, which the writer deploys to preserve it from oblivion. The aim of this paper is to give an overview of the researched linguistic features, compare them with previous scientific knowledge about this and other western Serbian dialects, and complete the picture of the West Slavonic idiom, which is an integral part of the Herzegovinian-Krajina dialect. In addition, this paper aims to demonstrate how the dialectal view of the world is expressed through the language of the speakers in this novel.

Keywords: Herzegovinian-Krajina dialect, West Slavonic idiom, vocalism, *Šapati Male Vlačke*, Slavica Garonja